

CUVINTE CU SENSURI PIERDUTE (II*): *COAJĂ* „PELLIS”

1. Materialele dialectale mai vechi sau mai noi relevă, între altele, existența unor semantisme etimologice considerate „pierdute” în bibliografia de specialitate. În cele ce urmează, prezentăm un astfel de „caz”: *coajă* „piele (la om și la animale)”, împrumut vechi slav.

2. Ne-am oprit asupra acestui cuvânt, deoarece de curând a reintrat în atenția lingviștilor, pentru semantismul său (*coajă* „portofel”), semnalat și comentat ca termen argotic (Zafiu 2010, p. 156). În opinia autoarei, „schimbarea semantică” a unui cuvânt din limba comună a avut loc prin transfer în lexicul de argou și specializare, în consecință, fără ca „motivația particulară” a mutației să fie tocmai „transparentă”. Mai precis, inovația constă într-o „evoluție de tip metaforic: portofelul (sau buzunarul, geanta etc.) acoperă conținutul valoros, așa cum o coajă acoperă fructul”. Totodată, pentru selectarea lexemului, autoarea are în vedere și alte posibile trasee. Așa, de pildă, prin „combinarea metaforei cu metonimia, în limbaj popular”, *coajă* devine „metaforă pentru pielea umană, într-un transfer analogic de la arbore la om”. Metaforizarea numelui explică, pe deplin, utilizarea acestuia, în expresia *a o lua pe coajă* „a fi bătut”. Mai departe, susține autoarea, situația evoluează previzibil. „Odată stabilizat, acest sens metaforic se poate extinde către denumirea pieii animale și, prin metonimie, chiar spre obiecte confecționate din piele, așa cum este în mod tipic portofelul”. Dacă admitem posibilitatea, admitem și ipoteza unei specializări argotice mai vechi, chiar din vremea în care banii se țineau în pungii confecționate din piele, adică din *coajă*. Prin urmare, am putea accepta demonstrația, dacă nu am dispune de probe care simplifică situația, căci *coajă*, cu semantismul „piele”, circulă încă la nivel dialectal. În aceste condiții, este vorba de trecerea și de valorificarea lexemului dintr-un palier lingvistic în altul.

Cea dintâi atestare pe care am identificat-o (pot fi altele anterioare, fără-ndoială) provine din Muntenia:

„*Locul era pe moșia unor oameni pitici. Cetățile și colibele lor erau făcute din coji de oaie*” (Ispirescu 1879, p. 62).

* Numărul de ordine se datorează faptului că studiul de față păstrează titlul unui articol publicat în SCL, LIII, 2002, nr. 1, p. 167–176, nenumărat, din lipsă de prevedere, în care am dezbătut un caz similar. Este vorba de verbul moștenit *frământa* < lat. *fragmentare*, cu înțelesul etimologic „a fărâmiți, a zdrobi în bucățele mici (aluatul, cașul etc.), a omogeniza”, despre care DA face mențiunea că „nu s-a păstrat” în limba română. Textele dialectale muntenești și multe altele pun sub semnul întrebării, prin faptele înregistrate, poziția dicționarului.

Compusul marcat grafic atestă conservarea înțelesului etimologic, pe care, pentru limba română, Gh. Mihăilă (1960, p. 76) îl trece sub tăcere, menționând (după Berneker 1908, p. 597), exclusiv bulgara și sârba ca păstrătoare ale sensului „piele (de om, de animal)”. Mai ferm, Sextil Pușcariu (1940, p. 282) face referire directă la cuvântul în discuție, comentând câteva elemente slave care, pe terenul limbii române, au pierdut sensul de bază din limba de origine: „*învăli* nu mai însemnează «înfașura», ca slavul *valiti*, *clin* nu „cui”, ca slavul *klinŭ*, *coajă* nu „piele”, cel puțin la dacoromâni și aromâni, ca slavul *kóža*”.

3. Culegerile de material dialectal din diverse regiuni contrazic poziția celor doi lingviști. Pentru Moldova, în Șez., VII, 2898, p. 37, figurează următorul text:

„Demult, hăt demult, pe când bunica mamei era copilă mică, în orașelul Neamț trăia o femeie văduvă care avea ca avere câteva **coji de vaci**, niște oițe și un băiețel slab și el de sufla vântul prin el”.

Cum se poate deduce, compusul marcat grafic desemnează, figurat, animalele respective într-un stadiu avansat de degradare fizică, corespunzător expresiei „piele și os”. De fapt, DA a preluat contextul (fără să semnaleze compusul) pentru a ilustra *coajă* 8. „vită foarte slabă”. Același semantism, ca în DA, se întâlnește în textele culese din Bucovina, la începutul secolului trecut (Herzog–Gherasim 1924, p. 235), iar după o jumătate de secol *coajă*¹ va fi atestat pentru Făgăraș (*Lexic reg.*, vol. II, p. 49).

¹ Semnificativ este faptul că împrumutul slav cu accepția menționată s-a păstrat nu numai în dacoromână, ci și în meglenoromână, afirmație susținută de cele mai recente materiale publicate în domeniu. Următoarele exemple au fost preluate (împreună cu siglele) din Saramandu (coord.) 2013, s.v. *cojă*: *Dúpu țea rugăcúnga, mulărğa armási gréayă și rudí ună fęátă, cu coajă di porcu pristi ia*. (După acea rugăciune, nevasta rămase grea și născu o fată cu piele de porc pe ea) DP, p. 183/5; *Cuăja au dărara fuăli, di si puărtă ápu*. (Pielea o făcură burduf, ca să care apă) MP 244/1; *U scųási cuăja [di căpră] di pri ia s-făsi fătă*. (Scoase pielea [de capră] de pe ea, [și] se făcu fată.) MP 128/7; *Gájda i fătă din ună cójă di uájă*. (Cimpoiul e făcut dintr-o piele de oaie) Cerna T; *Cójă di (la) óklă*. Pleoapă. ALR I, vol. I, h. 17/013.

Poziția consolidată a împrumutului slav în meglenoromână se reflectă și în faptul că acesta a generat numeroase expresii, ca și în dacoromână: *L'-u anfló coája* (lit. I-a umflat pielea = I-a tras o bătaie) Capidan 1928, p. 172/32; *Coája u scųáti*. (Scoate pielea [de pe om], îl sărăcește.) Capidan 1928, p. 172/34; *Mi turęști coj di méccă*. (Lit. Îmi aruncă blănuri de urs. = Îmi vinde *blana ursului* din pădure.) Papahagi 1902, p. 66/11; *Neágră coájă-n lipiș pri fătă*. (Lit. Neagră *piele* mi-ai lipit pe față. = M-ai întristat.) Capidan 1928, p. 191/5; *Lă prumăncó coája*. (A început să-l „mănânce” pielea.) Paia–Minda ms, s.v.; *Aj coájă gróasă*. (Lit. Ai piele groasă. = Ai obrazul gros.) Paia–Minda ms, s.v..

Prin identificarea recentă, lexemul *coajă* îmbogățește, cu o unitate, lista cuvintelor de proveniență veche slavă, existente numai în meglenoromână și dacoromână (Densusianu 1961, p. 214; *Dialectologie*, p. 103). De altfel, P. Atanasov (2002) reconfirmă *coajă* (p. 111, 165, 284–285), pl. *coj* (p. 112, 163, 175) în cadrul unui adaos de astfel de împrumuturi: *ămplitiri* – *impleti*; *ănvărtiri* – *învărti*; *băbă* – ~; *brăzdă* – ~; *clești* – *clește*; *clóput* – *clopot*; *clîn*, *clîngăti* – *clin*; *coájă* „piele” – ~; *cujóc* – *cojoc*; *coasă* – ~; *coș* – ~; *cusită* – *cosiță*; *gréndi* – *grindă*; *gărșiri*, *gărșóri* „a greși, a uita” – *greși*; *gléznă* – ~; *gol* „dezbrăcat” – *gol*; *gréblă* – ~; *guníri* – *goni*; *izvór*, *izvórcă* – *izvor*; *jal* „necaz” – *jale*; *jar* – ~; *lapuvită* – *lapoviță*; *lipíri* – *lipi*; *lóncă* – *luncă*; *lupătă* – *lopătă*; *nivęástă* – *nevastă*;

Sursele în care apare cuvântul reflectă vitalitatea lexemului, evidentă în multiplele posibilități de îmbogățire a vocabularului, la nivel dialectal:

3.1. Crearea de expresii: pentru Muntenia, unele dintre construcțiile în circulație sunt incluse în *Gl. Argeș*, s.v. *coajă*, ori apar în operele unor scriitori originari din zonă. Centrate toate pe același nucleu: *a-i da*, *a-i trage (cuiva) pe coajă* „a bate (pe cineva); *a întări din coajă (sau din piele)* 1. „a răbda, a suferi”; 2. „a refuza (cuiva) ceva, a se face a nu pricepe”; *a fi tare de coajă* „a îndura, a răbda; a fi încăpățânat, a nu ceda”, expresiile relevă faptul că împrumutul slav a supraviețuit neîntrerupt în vocabularul dialectal. Indicația sinonimică din paranteză face indubitabil semantismul, departe de a fi într-o utilizare metaforică.

În organizare cu un alt verb, structura *a lua pe coajă* exprimă aproximativ același înțeles „a fi bătut”, după cum rezultă din opera lui M. Preda:

„– *Ce, dracu, o fi acolo în Spania, ce caută nemții acolo? – Ce să caute, răspunse Cocoșilă, vrea s-o ia pe coajă!*” (Preda 1955, p. 130). „– *Ia spune, Polina, vrei s-o iei pe coajă? spuse tatăl amenințător*” (*ibidem*, p. 237); „– *Vreți să vie directorul și s-o luați pe coajă?*”.

Aceeași expresie apare și în opera lui D. R. Popescu (1985, p. 177): „– *No, zic, Ai început bine! O iei tu pe coajă!*”.

3.2. Crearea de derivate: pentru Moldova este atestat diminutivul (afectiv) *cojiță*, pl. *-i*, în compusul deja semnalat:

Avea comând [= parte de gospodărie spre moștenire]: „câteva cojiți de vite și casa ce-o ținea cu unul din feciorii săi” (I. Cr., IV, 1911, p. 267).

Același cuvânt s-ar putea să fie implicat în crearea unui derivat, la rândul lui, neelucidat din punctul de vedere al provenienței. Sugestia, în ce ne privește, pleacă de la observațiile lui Gh. Ghibănescu (1906, p. 24), referitoare la influența slavă asupra limbii române. El constată că unele împrumuturi au fost folosite „pentru a numi lucrurile de același fel în seria animalelor și a plantelor”, întrucât existau deja suficienți termeni moșteniți din latină. Un asemenea caz este considerat „slavicul *coajă*, alături de latinul *piele*” (*ibidem*). În legătură cu elementul slav, și posibilitatea de a fi valorificat pe teren românesc, el elaborează o adevărată teorie:

măncă, mōncă „chin, necaz, greutate” – *muncă; mănćiri* „a se chinui”; *nivólă* – *nevoie*; *părleáz* – *pârleaz*; *părlóg* – *pârloagă*; *peátic, petic* – *petec*; *plaz* – ~; *plătiri* – *plăți*; *prag* – ~; *puměánă* – *pomană*; *pupăriri* – *opări*; *ránă* – *rană*; *rășniță* – *rășniță*; *rășniri* – *rășni*; *sítă* – ~; *scămpu, scōmp* – ~; *slab* – ~; *sútă* – ~; *trup* – ~; *ubráz* – *obraz*; *vřámí* – *vreme*. Reproducerea integrală a listei evidențiază, pe de o parte, apropierea dintre meglenoromână și dacoromână, pe de altă parte, semantismul etimologic al unor termeni, *coajă* „piele” (cf. ar. *kele*), apoi *gol* „dezbrăcat” (cf. *golí* refl. „a se dezbrăca”, în sec. al XVI-lea, *dezgoli* „idem”, în graiurile românești din *Bulgaria* – Mărgărit 2007, p. 94), *mănćiri* „a se chinui”, la care a fost omis corespondentul *munci, măncă, mōncă* „chin, necaz”, la altele, semantismul indicat nu apare în dacoromână: *greși* „uita”, probabil, un aport ulterior al mediului neoslav. În acest fel, s-ar părea că P. Atanasov, cel dintâi, menționează *coajă* „piele” în dacoromână, fără să comenteze și să indice sursa. Includerea lui într-o enumerare de cuvinte curente a ecranat informația, pe care am recuperat-o cu întârziere și numai după cercetarea dacoromânei din punctul de vedere al împrumutului slav.

„Numai pielea nespălată **se cojește**, altfel copacii la noi au **coajă**, iar nu piele, pot avea cel puțin piele. Muntenii care au văzut pe cei de la șes că umblă cu pulpele goale și, deci au pielea crăpată, i-au poreclit în derâdere **cojeni**, adică au **coajă** pe trup în loc de piele” (ibidem).

În accepția lui Gh. Ghibănescu, *a se coji*, cu referire la pielea umană, înseamnă „a se durifica în asemenea măsură încât evocă scoarța copacilor”. Este motivul pentru care posesorii unei astfel de epiderme au atras atenția celor din jur și au fost calificați *cojani* „oameni cu *coajă*, în loc de piele”. Îclinăm să aprobăm punctul de vedere exprimat, până la un punct, mai puțin presupusa accepție a lexemului *coajă*. Considerăm că este mult mai probabil să fie implicat semantismul „piele de animal”, de unde și sintagma *coji de vaci*, pentru a califica pielea umană, în condiții severe de deteriorare. Cu alte cuvinte, Gh. Ghibănescu, pentru a explica termenul *cojan*, cu evident sens peiorativ, se raportează la baza *coajă* „scortea” și nu la accepția „pellis”. CDER, nr. 2181 nu respinge ipoteza, ci o reia, susținând-o:

„Obişnuind să meargă cu pulpele goale, pielea [cojenilor] li se îngroașă până ajunge la aspect de scoarță, dar, mai curând, este vorba de o etimologie populară; trebuie să ne gândim la o evoluție de la scoarță «coajă» la «aspru, cu grunji» și, de aici, la «necioplit, grosolan»”.

Pentru *cojan*, în esență termen peiorativ, dicționarele oferă definiții din care rezultă opoziția creată, începând chiar cu LM: „apelațiune ce muntenii sau mocanii aplică câmpenilor, așa încât **munteanu** sau **mocanu** se opune la *cojanu*”; DA: 1. „poreclă dată țăranilor munteni de către ardeleni (Pârvescu 1908); numire dată în batjocură sau ca insultă de către **munteni** (locuitori de la munte) *câmpenilor*, folosită pentru a deosebi **mocanii** de la plai de podgoreni (*cojanii*) de la vale”; CADE: „poreclă dată locuitorilor de la șes de către cei de la munte”; „poreclă dată **țăranilor din Muntenia** de către *ardeleni*”; SDLR: „iron. câmpean, locuitor de la câmp”; TDRG: nu tratează termenul!; NȘDU: „(reg. în opoziție cu *mocan*) locuitor de la câmpie”.

Dacă, în general, *mocan(i)* se atribuie locuitorilor dintr-o provincie anume (Transilvania), prin raportare la cei din Muntenia, sau celor de la munte, în raport cu cei de la șes, *cojan(i)*, alteori distincția de bază devine operantă în cadrul aceluiași ținut (Arvinte 1957, p. 157: *cojan* „poreclă dată unui locuitor din regiunea de deal a Moldovei de către cei de la munte”).

Diferențele între cele două categorii altfel conturate erau evidente, pentru început, în port, după care se recunoșteau²:

² Desemnarea unilaterală dovedește faptul că minoritarii atrăgeau supranumele din partea populației majoritare. Acesta i-a însoțit pe purtătorii lui în timp și în spațiu. În comunitățile românești din Ucraina, situate la est de Bug, am întâlnit *Mocăni* ca nume al unei părți din sat, dar și al locuitorilor acesteia, fără să se mai știe explicația: *Mocăni*, eu așa am apucat, da de ce ne zice așa, eu nu știu. Ne ducem deval în țentră: „Iacă au venit *mocăni!*” (Alexandrovka, raion Voznesensk, reg. Nikolaev – TD–Nistru, *Glosar*).

„În unele locuri vedeam numai **cojani**, în altele erau numai **mocani**. În câte un sat îi găseam și pe unii, și pe alții. Și între ei observam deosebiri. **Cojanii** își băteau joc de ceoarecii **mocanului**. Acesta își lega mireasa cu **giumbir**, **cojanul** cu **bariș**. Celălalt dăruia numai la masa-mare și râdea de „calicia” **cojanilor**” (Antipa 1916, p. 745).

Confruntarea, de altfel, permanentă, este descrisă de I. Stoian (1934) pentru jud. Râmnicul-Sărat, unde *mocan* și *cojan* se atribuia reciproc ca supremă injurie. Pentru Teleorman, M. Preda consemnează un schimb de cuvinte la nivelul director/învățător în Siliștea-Gumești, din optica locuitorului de la șes:

„**Mocane!** Ai venit aicea în **ițari** și te-ai ghifluit ca un porc și acuma urlă și strigi la el de parcă ar fi ordonanța ta! **Obraznicule!** Nerușinat ce ești, fir-ai al dracului de **mocan!**” (1955, p. 300).

În timp, lucrurile au luat o întorsătură neașteptată. În unele locuri, mocanii au revenit din ce în ce mai des, la marginea unei pădurici sau a unei gârle, apărând „o nouă târlă, adică un nou mic sat mocănesc”.

„Astfel, câmpia Râmnicului [Sărat] se umplu de aceste târle. Ele se mutau din loc în loc după pășune. Locurile rămase după mutarea lor se numeau „siliști” și erau privite ca cele mai bune pentru agricultură” (Stoian 1934, p. 42).

În acest fel, între *mocani* și *cojani* s-a creat o interdependență, unii preluând „cu bucurie” locurile „îngrășate” de ceilalți. Dar, *târlele* odată alipite satelor *de cojani*, între localnicii stabili și păstorii „mobili” s-a instituit lupta pentru dominație. Uneori, *cojanii* au fost asimilați de noile așezări mocănești, altele s-a întâmplat invers: agricultura trece pe planul întâi, păstoritul rămânând în plan secund. *Mocanii* au devenit agricultori, îndeletnicire practică cu „un fel de silă” (*ibidem*). Ei pretind să fie socotiți în continuare *mocani*, chiar dacă nu mai au nici un „picior de oaie”; este cea mai bună dovadă a prestigiului cu care fusese investit odinioară termenul. Stabiliți, în același mod, în Dobrogea, devenind sedentari (= localnici), afirmă și întrețin același sentiment față de populația agricolă băștinașă:

„Pentru locuitorii locului, pentru **mocani** adică, cel care vine din aceste părți cu terenuri arabile, privit cu dispreț, este un **cojan**, termen a cărui origine nu a putut fi pe de-a-ntregul lămurită. Există un antagonism între aceste două părți de neam, ca cel ce exista cândva între geții de la mal și dacii de la munte” (Iorga 1985, p. 108).

În timp, *cojan* a cunoscut o specializare de sens, pe care dicționarele nu au înregistrat-o. Cuvântul semnifică nu numai „țaran”, în general, ci și „țaran sărac”, în special în Bărăgan. De altfel, în opera lui P. Istrati, termenul apare cu ambele nuanțări semantice:

1. „țaran”: „Uite, domnu’ Vasiliică, judecător la Călărași; domnu’ Andrei, ceaprazar la București, domnu’ Take, mare stâmbar la Brăila! Aștia toți sunt băteji de **cojani** de pe la noi. Ce-ar fi fost ei azi, dacă nu plecau? Argați! Niște târăie-brău! Și-au ajuns oameni!” (1997, p. 197);

2. „țaran sărac”: „Era o mulțime de **cojani** cu căruțele, gata să ne ducă până la Fetești sau și mai departe încă” (*ibidem*, p. 184).

„Cu fața zbârcită de amărăciune, **cojanul** cântărea în palmă știuletele, îl privea lung, îl mirosea și se văicărea. Erau niște bieți nevoiași, vlășcenii ăștea, la fel cu-ai noștri de pe Ialomița: **slabi, numai piele și os** [= coajă, n.n.], cu fruntea brăzdată de tineri încă, privirea turbure, nebărbieriți cu săptămânile. Pe cămășile lor, lungi pân' la genunchi, nu mai puteai număra peticele. Pantaloul nu era decât o grămadă de zdrențe. **Desculți, cu capul gol**, adevărați cerșetori, mă durea sufletul pentru ei de parcă mi-ar fi fost toți neamuri. Nevestele lor, dacă treceau de treizeci de ani, păreau bătrâne” (ibidem, p. 222).

În legătură cu originea cuvântului, se cuvine să subliniem faptul că, în majoritatea, dicționarele, ocolesc problema etimonului. SDLR propune v.sl. *kožanŭ*. Anterior, în viziunea LM (Glosar), *cojan*, interpretat, după formă, ca derivat de la *coajă*, cu „însemnarea «piele de oaie»” și înțelesul „cel care poartă veșminte din piele de oaie”, absentează din dicționarul propriu-zis. Pentru hainele specificate par potrivite, mai degrabă, *mocanii*, în calitate de *oieri*, și nu câmpenii, recunoscuți pentru sărăcia lor, și prin urmare, pentru imposibilitatea de a fi avut în proprietate atâtea oi, încât să poarte, cu toții, cojoace, dacă aceasta ar fi explicația reală.

Poate că Gh. Ghibănescu a intuit motivația poreclei, generată de faptul că locuitorii de la câmpie umblau, de regulă, fără încălțăminte, și nu își protejau pielea, „ajutați” de climă, mai mult decât în regiunile muntoase, dar și de sărăcie. Aspectul rebarbativ al epidermei, durificate de grele încercări și schimbări de anotimpuri, cărora aceștia din urmă le făceau față, statornic, cu picioarele goale (vezi *supra*: *slabi, numai piele și os; desculți, cu capul gol*), amintea, probabil, pielea animalelor, evident degradată, care multă vreme a continuat să se numească cu împrumutul slav *coajă*. De aici și transferul metaforic, ca termen peiorativ, pentru vitele slabe, neproductive în Moldova, Bucovina (vezi *supra*), Maramureș, astăzi chiar (informație orală), sudul Transilvaniei. Probabil, exemplarele „piele și os”, au fost supranumite *coji*, pentru înfățișarea lor cu desăvârșire respingătoare. Este foarte probabil ca țărani de la câmpie, prin starea și aspectul membrelor inferioare, mai mereu fără încălțăminte, să fi amintit astfel de animale și să-și fi atras supranumele. De aceea, celui care, prin fizicul său, evoca ceea ce se numea și se percepea și figurativ *coajă*, i s-ar fi atribuit, pentru transparență lexicală, într-o anumită perioadă, porecla *cojan*.

Tot de la aceeași bază nominală, la același nivel dialectal, a apărut formațiunea verbală *coji* „a îndepărta *coaja* unui animal sacrificat, a jupui”, prezent în culegerile folclorice efectuate la sfârșitul secolului al XIX-lea în diferite părți ale țării. Cele mai multe sunt din Muntenia:

„Dat-a ciuta făr de vad. / Eu mai jos că m-am lăsat, / Cu murgu-n apă am intrat, / În suliiță c-o luai / Și pe mal c-o arunca / Zăbovii pân ce-o **coji** (= *belii*)” (TPP, p. 69).

Echivalența din paranteză, practică repetat de culegător, pentru a asigura comprehensiunea, demonstrează suspiciunea acestuia asupra cunoașterii verbului:

„Unii la berbeci **cojea** (= *jupuiau*) / Alții lemne grămădea, / Alții carne perpelea” (*ibidem*, p. 515). Înțelesul figurează și în textele culese din Bucovina: „Alții oi că **cojea**, / Alții maiuri [= *ficați*] pârjolea / Inimioara-și mai prindea” (Vasilu 1909, p. 17).

Introducerea parantezei explicative pentru alt cuvânt s-ar putea explica prin circulația verbului *coji* în zonă. Același verb, consemnat pentru Bistrița-Năsăud de Iuliu Bugnariu (1887–1888), probează o remarcabilă difuziune a derivatului și, implicit, a bazei, în sudul și în nordul țării.

Cele mai recente înregistrări de texte dialectale confirmă, la rândul lor, derivatul pentru partea meridională a țării. Față de culegerile anterioare, în prezent se poate constata o anumită lărgire a seriei de agenți care efectuează *cojirea*, în sensul includerii animalelor de pradă, alături de om:

„[Ursul] nu mănâncă carnea, decât o **cojește** oaia, rămâne pielea-ntreagă. O **cojește** ca omu, cu ghearele dă alături pielea” (AFLR, pct. 674, Nucșoara, Argeș).

Executată de om, operația este diferită, în funcție de scopul urmărit:

„Când se **cojește** pielea unui ied sau a unui miel, anume pentru burduf, nu să mai spintecă peste tot” (*ibidem*, pct. 679, Cepari, Argeș).

În caz contrar, se procedează obișnuit:

Mielu-l cojim frumos (*ibidem*, pct. 721, Andreiașul de Jos, Vrancea).

Am pus rosacu acolo [în cabină] că dimineața să-l cojim [jderul] și când [...] el a înviat, răcâia în rosac (TDM, vol. I, p. 56, pct. 676, Lerești, Argeș).

ALRR–Munt. și Dobr., vol. II, pl. 180, prin răspunsurile la chestiunea [2529] „Ce zici că faci cu mielul, când, după ce l-ai tăiat, iei pielea de pe el?”, confirmă verbul *coji* aproximativ în aceleași zone de unde au fost extrase exemplele de mai sus, respectiv Argeș (pct. 674, 676, 677, 681, 682) și Vrancea (pct. 721).

3.3. Crearea de compuși (vezi *supra*).

3.4. Crearea de sensuri noi

Permanența semantismului *coajă* „pellis”, considerat pierdut, se reflectă nu numai în semnalările disparate, din diverse zone pentru cuvântul-bază, derivate (diminutiv și verb), expresii, ci și în unele dezvoltări semantice. Pe hărțile ALRR–Munt. și Dobr., vol. I, h. 1, MN, în puncte din Teleorman, Olt, Argeș, Dâmbovița și Giurgiu, respectiv, pct. 757, 767, 768, 770–773, 779, 788, 796, 802, 803, 866, 827, figurează *coji*, pl. tant., în ~ în *cap* „afecțiune legată de pielea capului [...] la om, mătreață”: *Am făcut coji în cap. Ele [femeile] știe, că să lă mai des* (pct. 770, Ulmi, Milcov, Olt), precum și compusele *coji de cap* (pct. 716, Fântânele, Prahova), *coji din cap* (pct. 827, Stoenești, Giurgiu). Aceeași maladie este consemnată și pentru animale: *coji* s.f. pl. tant. „boală de piele la oi, manifestată prin descumare și căderea lânii” (ALRR–Munt. și Dobr., vol. V, pl. 157, pct. 714, 763, 773, 827, 891, reprezentând județele Prahova, Argeș, Olt, Constanța).

La rândul lui, și *coji* a dezvoltat un sens figurat: „a bate foarte tare pe cineva (până la a-i lua pielea)”, comunicat din jud. Suceava, Pârteștii de Jos: *Dacă mai*

faci o poznă, te cojesc (LR, IX, 1960, nr. 6, p. 648), *ad litteram* „îți iau *coaja* = pielea” (cf. *a fi vai și-amar de pielea cuiva* – vezi DLR, s.v. *piele* I.1.). Același înțeles în expresia corespunzătoare, *a coji (pe cineva) în bătăi* „a-l bate bine”, anterior fusese consemnat de E. Herzog și V. Gherasim (1924, p. 43), tot pentru aceeași regiune.

4. Împrumutul slav *coajă* „pellis”, pătruns în limba română când deja *piele*, moștenit, se generalizase, după cum a observat Gh. Ghibănescu, a avut puține șanse de a se impune prin concurență. Limba de adopție nu l-a respins total, ci, în cele din urmă, i-a găsit valoare de întrebuițare, după cum probează lexicul dialectal, pentru a desemna „pielea de animal” și fig. „pielea umană”, apoi, într-un anumit registru stilistic, ca lexem peiorativ pentru a denumi animalele într-o stare avansată de decădere, iar ca derivat și pentru o anumită categorie de țărani comparabili, prin condiția fizică, cu acestea. Cu sensul propriu, cuvântul se regăsește în derivatul intern *cojí*, în relație de sinonimie cu *belí* și *jup(u)í*, supraviețuind grație transparenței sale depline, acolo unde semantismul etimologic al bazei este încă viu. Cuvântul a depășit frontierele vocabularului dialectal în două circumstanțe: 1. Împreună cu expresiile create, *a o lua pe coajă* (în diverse variante), *a-l mânca* (pe cineva) *coaja*, fiind preluate de limba comună pentru capacitatea ironico-sugestivă a acestora; 2. primitivul, cu înțelesul fundamental, a fost „promovat” și valorificat în lexicul de argou, mizându-se tocmai pe slaba lui cunoaștere, mai degrabă necunoaștere, la nivelul limbii comune, de către persoane familiarizate cu semantismul învechit și regional al fostului împrumut, prin „transfer”, din lexicul dialectal în cel argotic.

Accesul împrumutului *coajă*, ca potențial concurent al lui *piele*, a fost obstrucționat de la început de omonimia de care era puternic afectat (vezi DA, s.v. *coajă*), pe lângă faptul că limba de adopție dispunea deja de un element consolidat ca poziție lexicală. Multiplele sensuri cu care a pătruns în limba română și preexistența unui „rival” au defavorizat uzul acestuia în accepția fundamentală. De aceea, pentru supraviețuire a fost „orientat” către crearea, în principal, de termeni și expresii peiorative, unele pasibile de preluare în anumite registre ale limbii, tocmai datorită capacității lor plastice.

Identificarea semantismului etimologic, considerat „pierdut” până de curând în lingvistica românească, sporește informația referitoare la istoria limbii române, atât în privința dacoromânei, cât și a meglenoromânei, precum și a filiației aferente.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

AFLR = Arhiva fonogramică a limbii române, aflată la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti” al Academiei Române, București.

ALR I = *Atlasul lingvistic român*. Partea I, de Sever Pop, vol. I. *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, Muzeul Limbei Române, Cluj, 1938; vol. II. *Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, Muzeul Limbei Române–Otto Harrassowitz, Sibiu–Leipzig, 1942.

- ALRR–Munt. și Dobr. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, de Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, București, vol. I–II, 1996; vol. III, 2001; vol. IV, de Teofil Teaha (coord.), Ion Ionică, Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 2004; vol. V, de Teofil Teaha (coord.), Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, București, Editura Academiei Române, 2007.
- Antipa 1916 = Gr. Antipa, *Pescăria și pescuitul în România*, București, Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea, Pavel Suru, 1916.
- Arvinte 1957 = V. Arvinte, *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului*, în „Studii și cercetări științifice”, Filologie, VII, 1957, p. 1–185.
- Atanasov 2002 = Petar Atanasov, *Meglenoromâna azi*, București, Editura Academiei Române, 2002.
- Berneker 1908 = E. Berneker, *Slawisches etymologisches Wörterbuch*, I. Band (A–L), Heidelberg, 1908.
- Bugnariu 1887–1888 = Iuliu Bugnariu, *Dicționar popular. Cuvinte românești din jurul Năsăudului, de popor grăite și pentru popor alcătuite [...]*, în „Gazeta de Transilvania”, Brașov, L, 1887, nr. 251–265; LI, 1888, nr. 48–49.
- CADE = I.-A. Candrea și Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*, Cartea Românească, București, 1926–1931.
- Capidan 1928 = Th. Capidan, *Meglenoromânii*, vol. II. *Literatura populară la meglenoromâni*, București, Cultura Națională, 1928.
- CDER = Alejandro Cioranescu, *Diccionario etimológico rumano*, Universidad de La Laguna, 1958–1966.
- DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române. Literele A-de, F-lojniță*, București, 1913–1948.
- Densusianu 1961 = Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*. Ediție îngrijită de J. Byck, vol. I, II, București, Editura Științifică, 1961.
- Dialectologie* = Matilda Caragiu Marioțeanu, Ștefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Todoran, *Dialectologie română*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1977.
- DLR = *Dicționarul limbii române. Literele M și urm.*, Editura Academiei R.S.R., București, 1965 și urm.
- Ghibănescu 1906 = Gh. Ghibănescu, *Din traista cu vorbe (101 curiere literare)*, Iași, Tipografia „Dacia”, Iliescu, Grossu & Comp., 1906.
- Gl. Argeș* = D. Udrescu, *Glosar regional. Argeș*, București, Editura Academiei R.S.R., 1967.
- GS = „Grai și suflet”. Revista Institutului de Filologie și Folclor, București, I, 1924 și urm.
- Herzog–Gherasim 1924 = Eugen Herzog, Vasile Gherasim, *Graiul dialectului mărginean*, în „Codrii Cosminului”, I, 1924, p. 355–401.
- I. Cr. = „Ion Creangă”, revistă de limbă, literatură și artă populară, Bârlad, I, 1908 și urm.
- Iorga 1985 = Nicolae Iorga, *Locul românilor în istoria universală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
- Ispirescu 1879 = Petre Ispirescu, *Din poveștile unchiului sfântos. Basme păgânești*, București, Tipografia Academiei Române, 1879.
- Istrati 1997 = Panait Istrati, *Ciulinii Bărăganului*, Chișinău, Editura Litera, 1997.
- Lexic. reg.* = Gh. Bulgăr (coord.), *Lexic regional*, vol. I, București, Editura Academiei R.P.R., 1960; Lucreția Mareș (coord.), *Lexic regional*, vol. II, București, Editura Științifică, 1967.
- LM = A. T. Laurian și I. C. Massim, *Dicționarul limbei române*, vol. I–III, București, Noua tipografie a laboratorilor români, 1871, 1876.
- LR = „Limba română”, București, I, 1952 și urm.
- Mărgărit 2007 = Iulia Mărgărit, *Comentarii etimologice și semantice*, București, Editura Academiei Române, 2007 („Etymologica” 27).
- Mihăilă 1960 = Gh. Mihăilă, *Împrumuturi vechi sud-slave în limba română. Studiu lexico-semantic*, București, Editura Academiei R.P.R., 1960.
- NȘDU = Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, vol. I–II. Ediție revizuită și adăugită de Al. Dobre, Ioan Oprea, Carmen Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Viorica Zăstroiu, Iași, Editura Mydo-Centre, 1995–1997.

- Paia–Minda ms = Nicolae Paia, Teodor Minda, *Dicționar megleno-român* (manuscris aflat în Arhiva Institutului de Lingvistică „Iorgu Iordan–Al. Rosetti”).
- Papahagi 1902 = Pericle Papahagi, *Meglenu-românii. Studiu etnografico-filologic*, partea II. *Texte și glosar*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1902.
- Pârvescu 1908 = Pompiliu Pârvescu, *Hora din Cartal*, I, Ploiești, Institutul de Arte Grafice „Progresul”, 1908 (Academia Română. Din viața poporului român, nr. 1).
- Popescu 1985 = D. R. Popescu, *Orașul îngerilor*, București, Editura Cartea Românească, 1985.
- Preda 1955 = Marin Preda, *Moromeții*, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.
- Pușcariu 1940 = Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I. *Privire generală*, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1940.
- Saramandu (coord.) 2013 = Nicolae Saramandu (coord.), Alina Celac, Carmen-Irina Floarea, Marilena Tiugan, *Dicționarul dialectului meglenoromân. General și etimologic*, vol. I. A–C, București, Editura Academiei Române, 2013.
- SDLR = August Scriban, *Dicționarul limbii românești (etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincializme)*. Edițiunea întâia, Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.
- Stoian 1934 = I. I. Stoian, *Păstoritul în Râmnicu-Sărat*, în GS, VI, 1934, p. 41–74.
- Șez. = „Șezătoarea”. Revistă pentru literatură și tradiții populare, Fălticeni, I, 1892 și urm.
- TDM, I = *Texte dialectale. Muntenia*. Sub conducerea lui Boris Cazacu, vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei R.S.R., 1973.
- TD–Nistru = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Grauri românești de la est de Nistru. Texte dialectale și glosar*, București, Editura Academiei Române, 2011.
- TDRG = H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, vol. I–III, București, Imprimeria Națională, 1903–1925.
- TPP = G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române. Culegere. Precuvântare de G. Dem. Teodorescu*, București, Tipografia Modernă Gregorie Luis, 1885.
- Vasilii 1909 = Alexandru Vasiliu, *Cântece, urări și bocete de-ale poporului, adunate de ~ din Tătăruși-Suceava*, București, Institutul de Arte Grafice „Progresul”, 1909.
- Zafiu 2010 = Rodica Zafiu, *101 cuvinte argotice*, București, Editura Humanitas, 2010.

WORDS WITH LOST MEANINGS (II): COAJĂ „PELLIS” (Abstract)

The article traces the “destiny” of a loan-word in Romanian language of Old Slavic origin from the point of view of the etymological meaning. The associated bibliography defends its “loss” in the new adopting language; this fact is argued against by the older and newer dialectal material, which emphasizes both the actuality of the semantism and the development of a corresponding lexical family.

Cuvinte-cheie: *coajă* „piele (la om și la animale)”, *coajă* „vită foarte slabă”, *cojan* „făran sărac”, *a lua pe coajă* „a fi bătut”, *coji* „a îndepărta pielea unui animal sacrificat, a jupui”.
Keywords: *coajă* = peel “skin (human skin and animal skin)”, *coajă* = peel “very skinny cow”, *cojan* = “skin and bones”, “skinny”, “poor peasant”, *a lua pe coajă* = “to be beaten”, *coji* = to rip off “to remove the skin of a slaughtered animal, to skin”.

Institutul de Lingvistică
 „Iorgu Iordan–Alexandru Rosetti”
 București, Calea 13 Septembrie, 13
 dialectologie@yahoo.com